

Mr Добривоје Јовановић

—

Прошлост бр. 4

9

Mr Добривоје Јовановић

Историјски архив Јагодина

БИТКА НА ИВАНКОВЦУ

1

После ликвидације дахија, очекивао се
компромис Порте и устаника.

Устаници су и даље заоштравали однос са Турцима у Београду, док су према
Порти задржали помирљивији однос. Порта је покушавала да давањем широке
самоуправе успостави мир. Према њеном предлогу, Србија би била уређена као
кнежеви

на под управом хришћанског кнеза, а Турци би се повукли из земље.

Кнеза би постављао султан и он би био обавезан да плаћа годишњи данак Порти.

Мада се током јануара 1805. године очекивао скори споразум са
устаницима, каснији догађаји су само заоштрили суко

б. Са скупштине у

Пећанима, априла 1805. године, упућена је молба султану са српским захтевима:
да Срби имају своје старешине изабране од стране народа; да старешине
сакупљају одређени данак; да се сви турски војни чиновници одстране из земље.

Међу потписн

ицима молбе из Ћупријске нахије су били: Пано Стефановић, Павле

Радовановић, Ранча Николић, Милосав Стефановић и Стефан Јовановић.

2

Извештаји о ратним припремама устаника у пролеће 1805. године приморали су

Порту да делимично промени однос према устанку. П

орта је о ратним

припремама устаника сазнала са више страна. Порту је Пазван

-

оглу обавестио о

намерама Срба да се потпуно ослободе Турске владавине. Спровођење те намере

требало је извршити подизањем на устанак свих хришћана у европском делу

Турске. Сличне

поруке о намерама устаника слао је и Хафиз

-

паша из Ниша. Он је

у својим извештајима наводио да је водио борбе око Ниша са устаницима из

Београдског пашалука.

3

У време ратних припрема појавили су се устанички покрети у видинском,

пиротском, нишком и крушев

ачком крају. Устанак у источној Србији због

недовољне помоћи није имао успеха. Пошто устаничка војска није прелазила

границе Пашалука, без помоћи ови устанички покрети у околним областима били

су брзо угушени.

1

Поводом обележавања годишњице Иванковачке битке, рад је преузет из књиге

”

Јагодинска, ћупријска и параћинска нахија у првом и другом српском устанку

“; аутора

мр Добривоја Јовановића.

2

Радослав Перовић,

Први српски

устанак (акти и писма)

, књ. I, стр. 125, 126.

3

Драгослав Јанковић,

Француска штампа...

бр.

140,

141, стр.

103

-

104.

...

Хафиз

-

паша је позвао на разговор Србе. Када су они стигли напала их је велика група

Турака и сасекла их је на комаде. Онда су се Турци уп

утили у села ових несрећника која су

запалили и побили остале становнике...

Мр Добривоје Јовановић

–

Прошлост бр. 4

12

ове војске кретала се од 8 до 10 хиљада устаника и била је састављена од устаника из Београдске, Смедеревске и Крагујевачке нахије. Десно крило главне устаничке војске код Гиља штитила су јака одељења код села Кавадара и на Црном врху изнад Ј

агодине, на путу према Крагујевцу, и поред Мораве ка Крушевцу. Лево крило било је заштићено многобројним заседама, на свим путевима који су водили према Пожаревачкој нахији. Посебну погодност за устаничке одреде представљало је и то што су оба пута, од Ћуприје преко Гиља за Јагодину и преко Иванковца за Свилајнац, ишли кроз густу шуму.

12

Јачина устаничке војске на положајима код Мораве кретала се око 18.000 хиљада људи. На Гиљу је било око 10.000, на положајима око Иванковца 4.000, а исто толико је било по мањим одредима, који су штитили путеве од Крагујевца према Пожаревцу и од Гиља према Крушевцу.

13

Други извори наводе реалније податке о јачини устаничких снага. Према њима, између Ћуприје и Параћина налазило се око 2.500 људи са Миленком Стојковићем и Петром Добрњцем, а у Јагодинској нахији на Гиљу,

Карађорђе са 5.000 људи.

14

Поред ове војске, устаници су на Дрини имали око 12.000 људи, са одељењима према Ужицу, Новом Пазару и Крушевцу. Код Београда је било око 5.000 устаника и код Тополе се налазила стратегијска резерва у јачини од око 4.000 устаника, која би према потреби кренула у помоћ војскама на Дрини или Морави. Око 2.000 устаника било је распоређено према Смедереву и Поречу.

Устаници су пред полазак турске војске из Ниша, 19. јула, поново учинили покуша

ј код Порте да се мирно изврши нагодба. У истој поруци устаници су предложили да Хафиз

-

паша пошаље свог представника, који би објаснио циљеве његове мисије, и коме би устаници изнели стварне узроке устанка. Порта је на основу мишљена Хафиз

-

паше одбацила ус таничку

иницијативу, јер се није веровало у изјаве о лојалности. Напротив, сматрало се да су устаници свесни јачине регуларне турске војске, којој нису могли да се супротставе, па су зато тражили нагодбу мирним путем.

План Хафиз

-

паше за напад на устанике

састојао се из два дела. Војни део,

уништење устаника оружаном силом, требало је да изведе са војском коју је

окупљао око Ниша, а коју су чинили Турци из Карановца, Ужица, Шапца,

Зворника и Сребрнице. Осим ове војске, према султановој наредби, помоћ Хафиз

-

паши морали су да пруже и румелијски валија и кајмакан Санџака. Хафиз

-

паша је

намеравао да продор према Београду изврши главним путем преко Ћуприје и

Јагодине. Сматрао је да је довољно јак да порази главне устаничке снаге код

Гиља. Рачунао је и на долазак

очекиваних турских снага и на истовремени напад

из Ужица и Карановца, као и на могућност да убеди Србе да се сами обрачунају са

12

Петар Милосављевић,

Бој на Иванковцу 1805

., стр. 49

-

50.

Прота Матеја Ненадовић,

Мемоари

,

стр. 169.

Карађорђе је сакупио војску код Јагодине и

чекао Хафиз

-

п

ашу, да прође преко Мораве и да га дочека у бусији званој Гиље. То је место, идући од Јагодине к Ђуприји, шуме и честари да ни пешак никуд проћи не може, а камоли коњаник, но само туда и ти

м

узаним путем

.

13

Константин Н. Ненадовић, н.д. стр. 110

-

111.

14

Дубровин Н.

Ф.

,

Устанак сербски од 1806 до 1810

, Нови Сад 1866, књ. 1

,

стр. 19.

Мр Добривоје Јовановић

—

Прошлост бр. 4

15

углавном Ресавци, а било је и нешто устаника из смедере

в

ског краја

. За успешну

борбу код Јасењара и храброг држања у Иванковачкој бици, Стеван Синђелић је постављен за војводу.

После овог сукоба Петар Добрњ

ац је увидео слабост

устаничких положаја због њихове међусобне удаљености и раштрканости на великом простору, па је предложио прегруписавање устаничких одреда. Оно је извршено код села Иванковца, два дана пред почетак турских напада. Том приликом Срби су и

звршили утврђивање одбране, изградивши за само један дан

три шанца и два редута, у којима је било смештено 2.000 до 2.500 устаника.

Велики шанец се налазио на западној ивици села Иванковца. Био је дугачак око 200 корака, а ширина му се кретала око 30

-

40 ко

рака. У врху, који је био заклоњен

од непријатеља, налазила се вратница. Ров овог шанца био је нешто преко 50 сантиметара широк и дубок. Ископана земља бацана је на палисаде, које су се налазиле испред рова. За палисаде су употребљени сеоски плотови. Између

у два

виша палисада, висине око 2 метра, налазио се мањи палисад висине око пола метра, преко кога је пуцано из шанца. У

великом

шанцу се налазила пожаревачка

војска, под командом Петра Добрњаца и Миленка Стојковића. У истом шанцу се

налазила и српска коњиц

а.

19

Педесетак корака јужније од великог шанца налазио

се мањи шанац дужине око 42 корака, а ширине 20

-

30 корака. У њему су били

смештени Ресавци, под командом Стевана Синђелића. Западно од малог шанца,

на око педесет корака, налазио се трећи шанац, у коме

се налазила резерва. Око

шанчева су ископани ровови, а испред ровова било је коље пободено у земљу. На

стрмом брду Шанац, између првог и трећег шанца налазио се један редут

квадратног облика, са страницама дугим 25, а стотину метара даље и други редут,

са

страницама од 15 корака. У већем редуту заповедао је буљубаша Кара Степа из

Прова.

20

Добрњац отишао је у Супску, да осмотри положај Стеванов. За бољу одбрану

подигне му Добрњац јендек, јер је Стеван пре тога у шуми непријатеља чекао, а није

никакова утврђења правио.

Уједно му Добрњац предст

ави да је боље да се сва ресавска војска око Иванковца

скупи и тамо утврђење подигне. Ако непријатељ са правог пута окрене и на њи удари, да се слошки бране. Прође ли их, они му могу за леђа заћи.

...

Овако расејану војску, ко што је сад, могу Турци лако јед

но одељење за другим

побити и себи пут за Пожаревац осигурати. Стеван одма усвоји предлог Добрњца

...'

“

19

Војислав Ђурић,

Бој на Иванковцу у књижевности

,

стр. 78. Српска коњица није

учествовала у боју јер су Турци имали бројнију коњицу. Причање Илије Димитр

ијевића

из Паљана.

20

Исто, стр. 77. Причање Илије Димитријевића:

Профили оба редута налик су на

стрељачке ровове. Ров је $\frac{3}{4}$ метра широк, $\frac{1}{2}$ метра дубок; преда се 1 метар широку

берму и грудобран од

$\frac{1}{2}$

метра висине и $\frac{3}{4}$ метра јачине Нарочитог улаза за у

редуте

није било. Прекорачило се преко грудобрана.

Mr Добривоје Јовановић

—

Прошлост бр. 4

16

Бој на Иванковцу

Пред напад, поново је Хафиз

-

паша Србима упутио Смаил

-

агу, који их је

саветовао да се покоре султановој власти и да одустану од ратовања. Тражио је да устаници пропусте царску војску, а да јој народ припреми конаке на путу. На

Хафиз

-

пашине захтеве устаници су одговорили да су конаци припремљени на

другој страни, којом се пружа царски друм и којим су до сада увек ишли царски везири. На десној страни Морав

е, нахије су опљачкане и попаљене, па људи овде

немају шта да једу, а камоли да толику војску снабдевају храном. О захтеву за

Mr Добривоје Јовановић

—

Прошлост бр. 4

17

предају оружја одговорено је да се прво сачека долазак Хафиз

-

паше у Београд.

21

После поновног одбијања, Хафиз

-

паша је одлучио да на

падом прокрчи себи пут за

Београд.

Главнина турске војске налазила се на Везировом брду, одакле је и

требало да се изврши најжешћи напад на српске положаје. Истовремено, док се главнина припремала за напад, две турске колоне обишле су Иванковац и запоселе

Супску и Сење и на тај начин опколиле устанике. Турска јединица код Сења била је јачине око 200 коњаника. Напад на српске положаје започет је јуришом турске коњице у зору 6. августа преко Краљевог поља. Главни напади били су усмерени ка великом шанцу. После краће борбе, Турци су успели да заузму предњи редут, јер су се устаници повукли из њега, желећи да скрате линију одбране. После велике борбе, која је трајала цео дан, Турци су успели да заузму и мали шанац и други редут. Тиме су успели да опколе велики шанац са свих страна. Међутим, положај великог шанца био је тако добар, да је онемогућавао напад турске коњице. Због тога су Турци за напад употребљавали само пешадију, која је извршила 20

-

так безуспешних напада.

22

21

Исто,

стр. 82. Илија Димитријевић наводи речи Миленка Стојковића после другог одбијања:

Шта смо одговорили честитом везиру, оно је; његов ми брат не треба ништа; а што прети, неће нас уплашити. Нека уда ри слободно са свом својом војском.

Рђа био ко му се измакао

!

22

Петар Милосављевић,

Бој на Иванковцу 1805

,

стр.

56

-

59.

Војислав Ђурић,

Бој на Иванковцу у књижевности

.

.

. стр. 81. Илија Димитријевић

наводи, да је одсудни тренутак битке био када је ресавски

бимбаша Милован пушком

натерао војв

о

де Петра Добрњца и Миленка Стојковића да се врате у шанац и да наставе са борбом.

Бој на Иванковцу

,

Први српски устанак према казивањима савременика

,

редакција Божидара Ковачевића, Београд 1940, стр.

120

-

121.

Причање

Јована Станишића

о боју на Иванковцу:

”

...

Срби су на Иванковцу оградиле четири велика шанца: један велики око целог села, а три на брду. Онај велики био је утврђен прошћем и бркљачама, а они други само су били покривени ћерамидама. Турци дођоше на Госпојинске покладе.

Многи њихови коњици ударише од Краљева Поља од источно јужне стране, а од наших на чарку изиђоше њих шесторица чак у Краљево Поље пред њих; тако и од њине стране и тераше се по пољу. У то приближи се турски коњик, учини дову и јуриши на велики ша

нац. Но изиђоше српски пешаци пред њих у јарак и бацише један плотун, па уђоше у шарампов. Топова није било ни у једном шанцу, но ни у Турака. Затим су Срби из шарампова пуцали. Турски коњаници затим измакоше се у брдо на један пушкомет. На то турски пеша

к стиже на мали шанац на брду од запада и тукао се са Србима од јутра

до вечера, па прескочи у шанац те се клао и кијачки био са Србима, и онај шанац но с великом штетом освојио. Срби од којих је до четрдесет пало, утекоше у велики шанац...Оно вече дође у п

омоћ Младен, а ујутру Сима из Борка, а на два сата после

стиже и Карађорђе. Турци нису смели више ударати но одоше за Параћин...

“

Мр Добривоје Јовановић

—

Прошлост бр. 4

18

Шанац на Иванковцу (цртеж Исидора Стојановића)

У борбама на Иванковцу пало је око 100 устаника и најмање око 500

турских војника. Према речима једног савременика: „

Толико је мртви Турака

било, које онде по друмовима, да кнез параћински Милосав Обрадовић није

могао

довољно кола настачити да и

ј потрпају.

“

23

Према француским извештајима, устаници су задобили велики плен у оружју и муницији и убили око 1.200 Турака, међу којима и две буљугбаше. У истом извештају се наводи да су Срби после битке поступали са много хуманости према женама и деци погинулих Турака и испратили их куда су ови желели да иду. Такође су поштоване и муслиманске џамије.

24

Велики губици у људству, посебно у коњици, и долазак устаничке бројне и одморне војске са Гиља, уверио је Хафиз - пашу да су беспредметни даљи напади на устанике код Иванковца. У таквој ситуацији, у току ноћи турска војска је журно напустила положаје око великог шанца и преко Везировог брда се повукла у Параћин.

23

Војислав Ђурић,
Бој на Иванковцу у књижевности

,

Причање Јована Станишића

,

стр.

74.

24

Драгослав Јанковић,
Француска штампа о П
рвом српском устанку

,

бр. 171

,

стр. 121.

Према истом извештају Срби су имали око 700 погинулих.

Милорад Радусиновић,

Руске вести о

П

рвом српском устанку,

(у рукопису

)

:

Нишки

паша ушао у Србију са 4.000 турских војника, али права његова намера да на себе

п

ривуче више војске и нападне побуњенике који опседају Београд, одмах била

откривена. Они су га одмах напали са 6.000 људи. Дошло је до крваве битке у којој је

погинуло 1.200 Турака и 700 побуњеника, а паша са остатком војске заробљен.

Мр Добривоје Јовановић

—

Прошлост бр. 4

19

Карађорђе је за победу код Иванковца сазнао у Јагодини на путу према Иванковцу.

25

Војска, коју је води

о, прешла је Мораву 7. августа код села Влашке

и улогорила се на Иванковцу. Пошто је требало Хафиз

-

паши нанети дефинитивни

пораз и избацити га са територије Београдског пашалука, 8. августа удружене устаничке војске, под командом Карађорђа, припремале су с

е да крену према

Параћину. Док се војска одмарала, Карађорђе и Миленко Стојковић са нешто војника обишли су пограничне области дуж граница Лесковачког пашалука. Том приликом посетили су у селу Извору Илију Барјактаревића, коме је Карађорђе наредио после уп

ознавања са народним тежњама, да сакупи људе и да дође код

Параћина. Истог дана Карађорђе се вратио на Иванковац.

26

Са Иванковца, 8. августа Карађорђе је повео српску војску према

Параћину. Да кретање војске не би било примећено од стране Турака, извршено ј

е

правцем преко Краљевог поља, Раванице, Везировог брда и Забрега, долазећи

Параћину с источне стране. Одмах по заузимању положаја изнад Параћина,

устанници су почели са утврђивањем положаја и копањем шанчева. Левим крилом

командовао је сам Карађорђе, док с
е десно крило налазило под командом
Миленка Стојковића.

Сутрадан, 9. августа, после краћих припрема, Турци су кренули у напад.

Њима се прво супротставила устаничка коњица и у жестокој борби приморала је
Турке на повлачење на леву обалу Црнице. Турци су нап
ад обновили на лево
крило устаничких положаја. И овај напад био је неуспешан, те су Турци били
поново враћени у Параћин. После подне истог дана Турци су предузели и трећи
напад на устаничке положаје, али је и овај напад био одбијен.

27

У борбама код Параћина

тешко је рањен Хафиз

-

паша. О његовом

рањавању постоје две верзије: по једној, да је рањен када је топ погодио кућу у
којој се он налазио, а по другој, да је рањен на мосту преко Црнице услед пада са
коња, после два успешна топовска пуцња.

28

Претрпевши поно

во неуспех у борби

25

Петар Јокић,

Казива

ња о српском устанк

у 1804

,

стр. 211,

„Овде преноћи Господар с

војском

и ујутру нас крене преко Црног врха. Војске има доста, а неколико и топова.

Кад се већ предњи крај коњаника спусти у ливаде Јагодини, а сrete нас Циганин, носи писмо од Миленка и виче:

Радост, радост. Брже оде Господару и предаде писмо. Док се

осу плотун горе, а неки коњаници почеше пуцати и веселити се што је Миленко разбио

Турке и узбио иј опет у Параћин. Ово вече у Јагодини преноћисмо. Ујутру рано крете

вој

ску те преко Мораве у Иванк

овац

“

.

26

Исто

,

стр. 211. Илија Барјактаревих сакупио је око 200 људи са којима је учествовао у

борбама око Параћина.

27

Исто

,

стр.

212

-

213.

28

Петар Јокић,

Казивање о српском устанку 1804

,

стр.213. „...

Паша нас све скупи синоћ

око себе на диван и поче говорит

и: Нас Миленко осрамоти; али нека, ево је дошао и онај

црни пас, зато сутра да ударимо и само по једну кубуру да избацимо, па за сабље! Ми сви

то одобрисмо, док тек пуче онај твој топ и ђуле долети посред нас и пре нег што паде

распрште се. Ми тек полегасм

о. Кад донесе свећу, видисмо да је паша жестоко у ногу

рањен

.

Тако сутра се нисмо ни били, јер смо видели да то сам Бог нас каштигује...”

Илија Димитријевић : „...Први топ, који каменицом напуњен био, пуче, и рани Афиз

-

Мр Добривоје Јовановић

—

Прошлост бр. 4

20

са устаницима, рањени Хафиз

-

паша одлучио је да се повуче из Параћина и преко

Црвеног брега одступи према Нишу. Према неким изворима, Хафиз

-

паша се

повукао тек пошто су му устанички одреди код Ражња заробили комору и муницију.

29

Одмах по

повлачењу турске војске, изасланици параћинских Турака молили су устанике да не нападају на Параћин. У делегацији су била три Србина и четири Турчина. Један од Срба био је кнез Вељко.

30

Карађорђе је обећао да неће нападати на Параћин, и сутрадан се војска вратила у Ћуприју.

31

пашу, који је на црничкој ћуприји стајао , коњ му се поплаши, и у том климатању спаде Афису дуга пушка с рамена у Црницу...”

29

О Првом српском устанку (необјављена грађа) у редакцији Радослава Перовића , стр.

103.

Карађорђе је неког Кару послао на планину Мечку, где је овај комору и џебану што је

па

ши послато из Ниша опљачкао, па је зато паша тражио мир.

30

Петар Јокић,

Казивања о српском устанку 1804

,

стр. 213

-

214.

”

...

Ми остасмо сада о

богу и о теби, бег Ђорђије. Ми смо твоји: даваћемо све што иштеш, само нам немојте у

рз дирати!

-

Којекуде,

-

рече Карађ

орђе

-

ја нећу да војујем на Параћин, то је лесковачки

пашалук, али је Афис био прешао границу, зато сам га и одбио. Сад ја своју војску

враћам. Него војска је војска; многи се поцепао и обосои. Зато ви изнесите у поље, доле

испод Параћина, опанака, каиша,

кремења и других потребица, те нека војници купују
ком шта треба, а у варош не дам ни један да уђе. И одмах постави стражу од варошке
стране. Војску крете те на
конак у Ђуприју. Ту смо заноћили, па сутра распусти војску и
старешене да иду кућама

.

“

31

Первое

сербское восстание

и Россија

,

књ. I,

1804

-

1807,

стр. 244. Према документу

Правитељствујушћ

е

г совјета, који су потписали Миленко Стојковић, Божидар Грујовић и

митрополит Леонтије, говори се о учешћу руског официра српског порекла Димитрија

Христифоровића Џ

ајковића, који је у Србију дошао у лето 1805. године,

и

учествовао у

борбама на Иванковцу и Параћину. У молби се моли да се официр награди и каже се да је

Џа

ј

ковић

(

Џаковић

)

:...

наше војнике обучавао, како се пушкама рукује, он својим

примером војнике бодри

о, борио се с нашим непријатељима

...